

SABRÜ SEBAT - VATAN

Türk Tiyatrosu Tarihi temâillerinin bu beşinci sonuncu ayı ilk tiyatroya müelliflerimizden en şöhretli ikisine: Abdülhak Hâmit ile Namık Kemal'e ayrılmıştır.

Başta «Sabrû Sebat» la Abdülhak Hâmit geliyor. Hâmit, yazdığı dört menâur piyesle tiyatromuzun ilk devresine oldukça hizmet etmiştir. Bunlar: Macerayı Aşk, Sabrû Sebat, İçli Kız ve Duhteri Hindu'dur.

Hâmit ilk piyesi olan «Macerayı Aşk» ı henüz yirmi yaşına doldurmadan yazdı. «Macerayı Aşk» in ve yeniliklerle dolu şürlerinin neşri üzerine Hâmid'e o zaman matbuatta çok şiddetli hücumlar başladı. Namık Kemal bu sırada Hâmid'i müdafaa için: «Hâmit, seni muhatap etmeğe adından büyük kelime bulmuyorum.» hitabı ile başlayan güzel bir iltifatnameyi âlema ilân edince sesler kesildi.

«Macerayı Aşk» ı okuyan Ahmet Vefik Paşa ise, sayın İbnülemin Mahmut Kemal'in «Son Asır Türk Şairleri» nde kaydettiği gibi, kendisine «Afganistanda, Hindistanda dolaşacağına, millî eserler yazmağa çalış» şeklinde nasihatlerde bulunduğundan Hâmit derhal «Sabrû Sebat» ı kaleme aldı ve paşanın tavsiyesini yerine getirdi.

«Sabrû Sebat», mukaddemesinde Hâmid'in de itiraf ettiği gibi, «tiyatroya oyunlarına tamamen nazire değilse de bir raddeye kadar mutabık ve âdet ve tabiate muvafık olmasına çalışılarak» yazılmıştır.

Hâmit üçüncü eseri olan «İçli Kız» ı yazarken yine sahne mecburiyetlerine boyun eğemedi. Sanatkâr ruhunun tesiri altında temsil kabiliyeti noksan, fakat güzellikleri noksanz bu eseri vücade getirdi.

Hâmid'in dördüncü eseri olan «Duhteri Hindu» nun da temsil kabiliyeti pek yoktur. Yalnız «Hatime» si tiyatro tarihimizi pek yakından alâkadar eder. Bir kaç satırını aynen alıyorum: «Şimdi halkımızın rağbeti millî tiyatrolara münhasır gibidir. Tercüme olunan ve müdricatı ahlâkı milliyemize tevafuk etmeyen eserlere nazarı iltifat ile bakılmıyor.»

Bu sözler üzerinde durmak ve düşünmek bugün de bizim için çok faydalı olacaktır. Türk tiyatrosu tarihine gösterilen rağbet seyircilerimizin de Hâmid'in bu mülâhazasını takdir ve tasvip ettiklerini ispat etmez mi?

«Sabrû sebat» ın birinci perdesinin ilk kısmı ile ikinci perdesi muvaffakiyetle temsil edilmektedir. İkinci perdesinde hemen kâmilan «atalar sözü» ile konuşan şahısların sözlerindeki tabiiîlik Hâmid'in büyük kudretinin parlak delilleridir. Birbirleri arkasından sarfedilen bütün bu ata sözleri Hâmid'in cümlelerine vermek istediği mânâyı öyle renkli bir şekilde ifade etmektedirler ki dinledikçe büyük bir hâz duymamak kabil değildir.

Şimdi temsilin ikinci kısmını teşkil eden «Vatan» a geliyorum.

Namık Kemal, Süleyman Nazif'in söylediği gibi «Vatanında, an'nenin, hürufatin, hasis ve pis menafi ve ihtirasatın doğurduğu ve yaşattığı bir istibdat idareye ilk isyan eden, ümmetin idraki önüne çekilmiş perdeyi ilk koparıp parçalayan, milletin destü pâyine desti âsar ile bağlanmış zinciri kırmağa ilk teşebbüste bulunan, hasılı koyun sürüsünün fevkinde bir mevkii eşrefileri olduğunu efradı kavmine ilk haber veren Türk Namık Kemal'dir.»

Hararetle çıkardığı «İbret» gazetesinin kapatılacağını öğrenince Namık Kemal elinde bulunan «sahne»

ve temâil ettirdi.

«Vatan» şüpheşiz tiyatromuzun ilk devresinde uyanan, yerli bir tiyatroya kurmak heyecanının en güzel nümunelerinden biridir. «Tiyatro fikrinin hayalâtına vüdan, vicdanın ulviyatına can, canın hayatına hâs verilir.» diyen Namık Kemal, her türlü mahviyeti bertaraf ederek «Mukaddeme Celâl» de «Vatan» tiyatroyu bulunduğu halden kırk üç derece ileri götürmüştür.» demek pek haklıdır. Çünkü «Vatan» la vatan muhabbetine ölmez bir hâs ve tiyatromuza da yeni bir can verir Namık Kemal'dir.

Kemal'in «Vatan» ı yazarken yüksek seciyesinin heyecanı ile hissettiği haykırmak, bağırarak ihtiyacının o zaman ne kadar lüzumlu olduğu derhal susturulmasına uğraşılması ilâ de sabittir.

Mevzuu «Bir adamın maderi vatanını hayatına ve canına tercih etmesi» olan «Vatan» piyesinin ilk temsil edildiği geceyi Nuri Beyden dinliyelim: «Birinci perde küşadında takdisi vatana dair sözler huzzardan bir takım zevatı hamiyetsemanın ol derece takdirine mazhar oldu ki gözlerinden yaşlar akararak, nidayı aferinden başka «eksik olma Kemal» iltifatını bülemlend avaz ile belki tiyatroya haricinde bulunanlara bile işittirdiler.

İkinci, üçüncü perdeler dahi bu yolda birer güne tahsin ve alkışla geçildi.

Dördüncü perdede izhar ettikleri şadümani arasında kemali şevk ve hahişle «Kemal Bey çok yaşa» diye barbar bağırıldılar.»

Ötesi malûm. Halkın duyduğu bu müspet heyecan Abdülâziz'in sarayından menfi bir şekil aldı. Namık Kemal «Neşriyatı muzirreye iptidarı cihetle lieclittedip Magosa kalesine kalebent» edildi.

Vatan uğrunda yapılan neşriyatı «Neşriyatı muzirre» sayan o devri bir düşünmeli.

Namık Kemal Magosa zindanında vatan duygusunun hiç bir felâketten sarsılmıyacak kadar yüksek olduğunu göstermek emeli ile durmadır çalıştı. Hattâ Gülnihal'i, Zavallı Çocuk'u ve Akif Bey'i yazarak yine tiyatromuza hizmette devam etti.

«Vatan» piyesinin sahneye konulduğu 1 Nisan 1873 akşamı sahne tarihimiz kadar inkılâp tarihimiz için de bir dönüm noktasıdır.

«Vatan» ı yazarken Namık Kemal bakınız ne düşünüyordu: «Salı akşamı oynanacak eseri âcizanem hakkında ashâbı mütalâaya bir iki mazeret beyan etmek isterim. Burun birincisi ve en ehemmiyetlisi oyunun mevzuu olan muhabbeti vatan kadar âli bir fikrin benim gibi bir âciz tarafından teşrih olunmasıdır. İkinci maksat yalnız hubbu vatan ve hubbu aile gibi en maruf, en sade iki hissini tasvirinden ibaret olduğu için oyunun hikâyesi de ziyadesi ile sade olmak iltizâm olunmuştur. İçinde bazı müşkülpeşentlerin aradığı nagehzuhur tesadüfler, fevkalmenul tegayyürler ender bulunur. Belki hiç bulunmaz. Her halde nakayısın zaten derkâr olan aczi kabiliyete inzimam eden müptediliğe başlanmasını niyaz ederim.»

Görülüyor ki Namık Kemal «Vatan» ı yazarken tiyatronun içinini, dışını pek iyi biliyor, seyircilerin ünümiyetle «nagehzuhur tesadüflerden» zevk aldıklarını takdir ediyordu. Fakat yine görülüyor ki alkış toplamak emeli ile böyle kolay çarelere başvurmak istemedi. Eserine mükemmelmel bir kalıp vererek halkı alâkalandırmaktansa mükemmelmel ruh

yerli temâil eser cereyanının başlangıcıdır.

«Vatan» temsili ile Şehir Tiyatrosu muvaffakiyetin son derecesine erişmiştir. Cahide'yi «Zekiye» rolündeki kabiliyetten dolayı ne kadar tebrik etmek azdır. Bu işlerin kurdu bir san'atkâr da tasdik ettiği gibi garp sahnelerinde bile bu kadar genç ve bu kadar san'atkâr bir artiste güç raslanabilir.

Cahide'nin perde açıldığı zaman kendi kendisile yaptığı hasbihaldeki samimiyeti, İslâm Beyi odasında karşısında gördüğü zamanki isyana hazır fakat cesaretsiz tavırları, İslâm Beyin vatanperverane sözlerini yavaş yavaş hazmederek mukabelesi ve hissettiği ruhi tahavvülü belirtmesi, İslâm Bey gittikten sonra da çektiği ızdırabın ifadesi o kadar kuvvetli idi ki tarif kabul etmez.

İslâm Bey rolünü oynayan Avni Dilligilin san'atinden geçenlerde bir avukat rolü dolayısıyla oldukça uzunca bahsetmişim. Bu defa da kâmilan muvaffak olduğunu ilâve etmeliyim. Kendisinin romantik bir tavır var. Hele bu piyese o kadar uyuyor ki...

Başta Muhsin Ertuğrul olmak üzere Şehir Tiyatrosunu ve bütün artistlerini Türk Tiyatrosu Tarihi matnelerine sarfettikleri himmetten dolayı bir daha tebriki bir vazife bilirim.

Selim Nüzhet Gerçek

